

ULUSLARARASI SOSYAL ARAŐTIRMALAR DERGİSİ THE JOURNAL OF INTERNATIONAL SOCIAL RESEARCH

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research
Cilt: 14 Sayı: 76 Şubat 2021 & Volume: 14 Issue: 76 February 2021
www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

PANDEMİ KISKACINDA GÜNLÜK HAYAT, BEDEN VE OTORİTE DAILY LIFE, BODY AND AUTHORITY IN THE JUMP OF THE PANDEMIC

Kadir CANATAN*

Öz

2020 yılının ilk yarısına damgasını vuran küresel salgının (pandemi) sadece tıp ve sağlıkçılar açısından değil, sosyal bilimciler açısından incelenmeye değer boyutları olduğu bir gerçektir. Bu makale, beden sosyolojisi açısından küresel salgının gündelik hayat ve bedene etkilerini ve bu süreçte otorite ile olan ilişkilerimizin yapısını analiz etmeyi amaçlamaktadır. Araştırmanın verileri online anket tekniği ile toplanmış ve ankete toplam 720 kişi katılmıştır. 18-35 yaş aralığındaki gençlerin yüksek düzeyde temsil edildiği bu araştırmada, Covid-19 çerçevesinde alınan önlemler ve yasakların devreye girmesiyle, eve kapanan katılımcıların özbakımlarını ihmal ettikleri, bedenlerini pasif kılan etkinlikler yaptıkları ve yasaklara uyarak otoriteyle uyumlu bir hayat yaşadıkları gözlenmektedir. Sosyolojik açıdan pandemi insanları kamusal hayattan koparmakla kalmamış, onların sosyal medya aracılığıyla soyut bir dünya yaratmalarına ve orada aktif olmalarına yol açmıştır. Bununla birlikte bu soyut dünya, bedensel performansın düşmesini ve özbakımın ihmal edilmesini beraberinde getirmiştir. Bu veriler dikkate alındığında, uzun sürmesi halinde pandeminin beden ve özbakım açısından önemli sonuçlar doğurması beklenebilir.

Anahtar Kelimeler: Pandemi, Günlük Hayat, Beden, Beden Sosyolojisi ve Otorite.

Abstract

It is a fact that the global epidemic (pandemic), which marked the first half of 2020, has dimensions that are worth examining not only for medical and healthcare professionals but also for social scientists. This article aims to analyze the effects of global epidemic on daily life and body in terms of body sociology and the structure of our relations with authority in this process. The data of the research were collected by online survey technique and 720 people participated in the survey. In this study, in which young people between the ages of 18-35 are represented at a high level, it is observed that with the introduction of measures and prohibitions taken within the framework of Covid-19, participants who closed the house neglected their self-care, carried out activities that made their bodies passive and lived a life in harmony with the authority by obeying the prohibitions. From a sociological point of view, pandemic not only took people out of public life but also caused them to create an abstract world and be active there through social media. However, this abstract world brought about a decrease in physical performance and neglect of self-care. Considering these data, it can be expected that the pandemic will have important consequences in terms of body and self care if it takes a long time.

Keywords: Pandemic, Daily Life, Body, Body Sociology and Authority.

*Prof. Dr., İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi, ORCID: 0000-0003-2358-6051

1. GİRİŞ

Makro-sosyolojide günlük hayat genellikle ihmal edilen bir alandır. Oysa günlük hayatta başkalarıyla içine girdiğimiz etkileşimler, bizim yaptığımız şeylere biçim ve yapı kazandırmakla kalmazlar, aynı zamanda daha büyük toplumsal sistemlerin anlaşılmasına da kapı açarlar. Çünkü toplumsal sistemler bizim günlük olarak içine girdiğimiz toplumsal etkileşim kalıplarına bağlıdır (Giddens, 2000:73-74). Bununla birlikte günlük hayatın akışı, bazen bizi şaşırır ve öngörülemez bir hal alır. Her gün yaşadığımız terslikler bir yana kısa ve orta-uzun vadeli krizler günlük hayat trafiğine başka bir açıdan bakmamızı gerektirirler.

Kriz dönemlerinin en önemli özelliği rutin günlük hayat seyrinin bozulması ve normal günlere kıyasla beklenti dışı ve bazen de radikal karar ve eylemlerin hayatımıza yön vermeye başlamasıdır. Günümüzde yaşadığımız pandemi (küresel salgın) tam da böyle bir süreci getirip önümüze koymuştur. Küçük gözle görülmeyen bir virüs, hem de çok uzaklardan gelerek hayatımızın akışını radikal anlamda değiştirmiştir. Salgın öncesi ve sonrası arasında yapacağımız birkaç kıyaslama, nasıl bir karşıtlığın oluştuğunu ortaya koyacaktır. Günlük hayat akışını yöneten iki önemli işten birisi çocukların/öğrencilerin okullara gitmesi, diğeri de yetişkinlerin/çalışanların işyerlerine akmasıdır. Küresel salgın eğitimin tümünden iptal edilmesine sebebiyet verdiği gibi, pek çok çalışanın da evde çalışmasına yol açmıştır. Bu yüzden büyük kentlerde her gün rastladığımız trafik keşmekeşi birden kesilmiş ve şehirler büyük bir sessizliğe gömülmüştür.

Küresel salgının hayatımızda yaptığı en önemli devrim, özel yaşam ile kamusal yaşam arasındaki ayrımı birincinin lehine, ikincisinin aleyhine olacak şekilde geliştirmiş olmasıdır. Sanayi Devrimi'nden bu yana, özel yaşam ile kamusal yaşam arasında giderek açılan uçurum birden durmuş ve büyük hayat adeta özel yaşam alanına sığdırılmaya başlanmıştır. Küresel salgın döneminde üretilen "Hayat Eve Sığar", "Evde Kal Türkiye", "Evde Kal Sağlıklı Kal" türünden sloganlar bize yeni hayat tarzını empoze etmektedirler. Bu gelişme ünlü sosyolog Anton Zijderveld'in "Soyut Toplum" fikrini en aşırı bir şekilde vurgulamaktadır. Ona göre modern toplum soyut bir toplumdur. Modern toplumda sadece toplumsal kurumlar değil, sanat, kültür, din ve hatta sosyal ilişkiler soyutlaşmaktadır (Zijderveld, 1985). Modern toplumda sosyal ilişkiler, öncesinden üç yönden ayrılmaktadır: 1) Modern kültürde tam olarak aynı ilişkiler ağına sahip olan bir kimse bulmak kolay değildir. 2) Modern zamanlardaki sosyal ilişkilerin ikinci bir özelliği, bu ilişkilerin sürekli değişiyor olmasıdır. İletişim ağı, asla istikrarlı ve değişmez değildir. 3) Modern toplumda sosyal ilişkilerin üçüncü bir özelliği, hem coğrafi hem de sosyal anlamda çok esnek ve mesafeli olmasıdır (Zijderveld, 2013, 115-116).

Pandemi günlerinde ilan edilen sokağa çıkma yasakları yüzünden kamusal alan boşaltılmış ve insanlara eve hapsedilmiştir. Ev, uzun zaman sonra her türlü günlük faaliyetin merkezi haline gelmiştir. Uzaydan yaratıklar gelseler ve şehirlerin bugünkü hallerine baksalar buraların bir zamanlar insanlar tarafından oturulup sonra terkedilmiş mekânlar olduğunu sanacaklardır. Soyutlanma sadece kamusal alandan çekilip eve kapanmakla olmadı, daha da önemlisi dijital teknolojilerin verdiği imkânlarla insanlar sanal bir dünyada karşılaşmaya ve hayat yürütmeye başladılar. Telefonlar ve televizyonlar gibi konvansiyel hale gelmiş klasik medya yeniden olağanüstü bir ilgiyi yakalarken, internet üzerinden sosyal medya mecralarında insanlar yoğun bir etkileşim içine girmişlerdir.

Normal zamanlarda günlük karşılaşmalarda sosyal, kültürel ve iletişimsel olarak önemli bir rol oynayan mimik ve jestler, kıyafet, selamlaşma ve tokalaşmalar da salgın döneminde önemini ya tamamen kaybetmişler ya da kısmen kaybetmişlerdir. Sanal mecralarda tam boy bir fotoğraf vermek gerekmediği gibi, sokağa çıktığımızda da ağız ve yüzümüze taktığımız maskeler bizi birbirimizden soyutlanmaktadır. Sokakta taktığımız "Maske" ile birlikte, günlük hayatta taktığımız maskemiz çiftleşmiştir. Bununla ne demek istediğimiz anlatmak için "kişi" (*person*) sözcüğünün ilk anlamının "maske" olduğunu hatırlatmak yerinde olacaktır. Kişi sokağa çıkar çıkmaz, gerçekte kendisi olarak değil, topluma vermek istediği imajla varolmaktadır. Bu anlamda yüzüne görünmeyen bir maske takmaktadır. Salgın günlerinde taktığımız bez maske ile birlikte maskemiz çiftleşmiştir. Bu, içbenliğimizi örten ilk maskenin üzerine bir maske daha çekmek anlamına gelmektedir. Tekrar soyutlanma teorisine dönecek olursak, kamusal alanda da soyutlanmış bir kişilik ortaya çıkmıştır!

Kriz döneminde oluşan soyut kişi ve soyut toplumun ana gerekçesi, küresel salgındır; küresel salgın ise koronavirüsten (Covid 19) kaynaklanmaktadır. Tam bu noktada "Soyut Toplum"un oluşumunu "Risk Toplumu"yla irtibatlandırmak anlamlı olacaktır. Bu kavram, bir başka sosyoloğa aittir. Alman sosyolog Ulrich Beck'e göre yirminci yüzyıla özgü modern toplum sona ermekte ve yeni bir modernlik doğmaktadır.

Bu değişime bağlı olarak ihtiyaç sorunun yerini kaygı sorunu almaktadır. İnsanlar “ben açım” demek yerine “Ben korkuyorum” demektedirler. Endüstrileşme ve küreselleşme risk ve tehlikeleri artırmaktadır (Wallace & Wolf, 2012, 262).

Salgın döneminde beden ve dolayısıyla hayatın korunması en öncelikli bir meseledir. Peki, risk ve tehlikelerin arttığı bir dünyada, sağlık ve güvenlik gibi hayati öncelikler nasıl sağlanacaktır? Korumanın nasıl sağlanacağı bizi “otorite sorunu”yla baş başa bırakır. Söz konusu alanlarda otorite kimdir, kime güvenebiliriz ve nereye kadar güvenebiliriz? Küresel salgın döneminde otoritelere getirilen en önemli kritik, zamanında harekete geçmemiş olmalarıdır. Kendi ülkesinde çıkan salgın konusunda Çinli otoritelerin zamanında bilgilendirme yapmadığı ve önlemler almadığı gibi, Dünya Sağlık Örgütü de bu konuda geç kalmıştır. Tek tek ülkelere bakıldığında da bu gelişmeyi haber aldığı anda önemsemeyen ve bunun sonuçlarını göremeyen pek çok ülke olmuştur. Tüm bu ihmallerden dolayı, belki de binlerce insan hayatını kaybetmek zorunda kalmıştır.

Siyasi otorite kendini kurallar koyarak var eder. Doğru-düzgün kuralların vazedilmesi için de bilimsel otoritelere danışmak zorundadır. Küresel salgın, belki de ilk kez bu kadar görkemli bir biçimde tıp ve sağlık otoritelerini öne çıkarmıştır. İlk kez bu kadar fazla ve uzun süreli bir şekilde medya tıpçılara ve sağlıkçılara ekranlarını açmıştır. Otoritelerin koyduğu kuralları toplumun izleyip izlememesi, belirli bir takibati gerektirmektedir. Bu noktada da polis ve kolluk kuvvetleri devreye girmektedir. Otorite, iki tarafı olan ve dolayısıyla karşılıklı bir ilişki biçimini varsayar. Bazı ülkelerde toplumun kurallara uyması ya da uymaması, salgın sürecinde kritik bir nokta olmuştur. Akdeniz ikliminin verdiği rahatlıkla İtalya ve İspanya gibi ülkelerde toplum yetkilileri ve onların koyduğu kurallara adapte olmada geç kalmış ve bu da salgın sürecini olumsuz bir biçimde etkilemiştir. Türkiye de bu iklim bölgesine dâhil olmakla birlikte, otoritelerle ilişkisi konformist bir özellik gösterdiğinden fazla sorun çıkmamıştır, ancak ülkemizde de yüzlerce kural ihlali ve ceza yazımı olduğu bildirilmiştir.

2. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ VE YÖNTEMİ

Beden sosyolojisi açısından en önemli tartışma konusu, beden-toplum ilişkisinin hangi yönüne öncelik verileceği noktasındadır. Özne perspektifinden hareket eden sosyologların sorduğu soru ile yapı perspektifinden hareket eden sosyologların sorduğu soru biçimi, bu noktada belirleyicidir. İlk perspektiften hareketle beden çalışması yapan sosyologlar “İnsan bedenini nasıl kullanmaktadır ya da insan bedeniyle ne yapmaktadır?” diye sorarken, ikinci perspektiften hareketle çalışma yapan sosyologlar “Toplum, insan bedenine ne yapmaktadır ya da toplum bedeni nasıl etkilemektedir?” diye soru sormaktadırlar.

Sosyolojik kuramlar arasında şöyle bir ayırım yapmak mümkündür: Makro teoriler yapı merkezli olup toplumun ve toplumsal kurumların bedene etkilerini incelerken, mikro teoriler özne merkezli olup bireylerin ve grupların kendi bedenleriyle nasıl toplumda arzı endam ettiklerini ortaya koymaya çalışırlar. Birinciye örnek olarak Parsons’ın yapısal-işlevselci teorisi ve onun temel varsayımları verilebilir. Parsons’ın toplumsallaşma konusundaki görüşleri, onun sistemler ve sistemlerin işleyişine dair görüşleri derli-toplu bir biçimde özetler: İnsanlar toplumun değerlerini içselleştirerek ve toplum içindeki diğer aktörlerin kendilerinden ne beklediklerini öğrenerek bir toplumun üyesi haline gelirler. Başka bir deyişle rol beklentileri toplumsal sistem içinde öğrenilir ve icra edilir (Wallace & Wolf, 2012, 57). Toplum, ona göre statüler ve bu statülerde içkin olan rollerden oluşmaktadır. İnsan statüsüne bağlı olarak rollerini icra eden edilgen bir varlıktır.

Bunun karşısında yer alan mikro bir teori örneği olarak Erving Goffman’ın simgesel etkileşimci teorisi örnek verilebilir. “Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu” adlı eserinde Goffman sahne, performans, aktör, senaryo vb., tamamen tiyatro ve sahne oyunlarına ait kavramları kullanarak bir başka rol teorisi geliştirir. William Shakespeare’in “Dünya bir sahnedir ve bu sahnede hepimiz bir oyuncuyuz” söylemine uygun olarak insanların edilgen bir tarzda değil etken bir şekilde kendi oyununu sergilediğini anlatır. Ona göre iki tür oyuncu vardır: Oynadığı role inanan ve kendini kaptıran oyuncu ile oynadığı oyuna inmayan ve seyirciyle oynayan oyuncu (Goffman, 2009, 29). Her ikisinde de yaratıcılık vardır ama özellikle ikinci tip oyuncu, rolüne tam olarak girmediğinden daha keyfi bir oyun oynama taraftarıdır. Bu rol teorisinden Goffman insanların edilgen bir tarzda kendi rollerini oynamadıklarını, mutlaka kendilerinden bir şeyler kattıklarını söylemek ister. Yine onun, tüm günlük hayat programının çizildiği total kurumlarda (hapishane, hastane, askerlik vs.) yaptığı araştırmalarda nasıl insanların bir yolunu bulup kurallardan saptıklarını ortaya koyar (Poloma, 2007:211).

İnsanların olağanüstü sayılabilecek salgın günlerinde, çeşitli tedbirler nedeniyle evde hapis hayatı yaşamaları, Goffman’ın total kurumlarda betimlemeye çalıştığı ortama benzemektedir. İşte, bu noktada

bizim araştırmamıza konu olan soru şu olmuştur: “Küresel salgın nedeniyle görece belirlenmiş bir ortamda (eve kapanık) yaşayan insanlar, bedenlerini nasıl kullanmaktadır ve kurallarla nasıl bir ilişki kurmaktadır?”

Bu soruyu test etmek üzere, yine salgın günlerinin ruhuna uygun olarak online anket yoluyla insanlara kısa bir anket uygulanmıştır. “KORONAVİRÜS SALGINI: ALIŞKANLIKLAR VE KURALLAR” adlı bu anket toplam 16 sorudan oluşmaktadır. İlk dördü cinsiyet, yaş ve eğitim gibi sosyo-demografik soruları içeren anketin diğer soruları bedensel özbakım, evde icra edilen etkinlikler, otoritelerle ilişkiler ve kurallara uyumla ilgili sorulardan ibarettir. Söz konusu sorular, aktörlerin ev ortamında olası hayatlarını ve kurallarla ilişkilerini tespit etmek amacıyla düşünülmüştür. Burada benzer bir hayatı yaşayan araştırmacının kendi gözlem ve tecrübeleriyle, basına yansıyan haberler ve başka insanlarla yaptığı görüşmelerden çıkardığı sonuçlar yol gösterici olmuştur.

Temsili bir karakter arz etmeyen anketin uygulanması, araştırmacının bağlı olduğu üniversite ve sosyal medya kanalı üzerinden gerçekleştirilmiştir. İki ayrı kanaldan yürütülen online anket uygulamasının geri dönüşümü ve dağılımı aşağıdaki tabloda sergilenmektedir. Buradan görüleceği üzere aynı süre içinde, sosyal medya yoluyla daha fazla katılım sağlanabilmektedir.

Tablo 1: Ankete Katılım Kanallarına Göre Ulaşılan Sayılar

Geri Dönüş Kanalları	Geri Dönüş Sayısı	%
Üniversiteden geri dönüş	290	40,2
Sosyal medyadan geri dönüş	430	59,7
TOPLAM	720	100

Anket, küresel salgın döneminde okulların tatil edildiği ve derslerin uzaktan öğretim biçiminde uygulandığı bir atmosferin hâkim olduğu Mayıs 2020 ayının ilk iki haftası içinde uygulanmıştır. Üniversitede toplu mail sistemiyle öğrenci, akademik personel ve akademik olmayan personele ulaşılmaya çalışılırken, sosyal medyada ise facebook hesabımdan duyuru yaparak doğrudan katılım sağlanmıştır. İkinci kanalda online anket için Google Forms kullanılmıştır. İki hafta sonra gelen geri dönüşümler excelde bir sayfada birleştirilerek SPSS programına aktarılmıştır. SPSS programının 26. versiyonuyla sıklık dağılımı ve çapraz tablo analizleri yapılarak veriler grafiklere dönüştürülmüştür.

3. BULGULAR

Konularına göre düşündüğümüzde araştırma bulgularını, dört başlık altında ele almanın isabetli olacağını söyleyebiliriz. İlk önce araştırmaya katılanların cinsiyet, yaş, eğitim ve ikamet yerini temel olarak profilini ortaya koyacağız. Katılımcıların profili, sonraki konularda araştırma verilerinin nasıl bir kesimle sınırlı olduğunu bize göstereceğinden ayrı bir önem arz etmektedir. İkinci başlıkta katılımcıların günlük hayatta özbakımlarını ve dolayısıyla bedenlerine nasıl yaptıkları ele alınacaktır. Üçüncü başlık ev yaşamında ne tür etkinlikler yaptıklarına odaklanacaktır. Son ve dördüncü başlık, otoritelerle ve kurallarla nasıl ilişkiler kurduklarını ortaya koyacaktır.

3.1. Katılımcıların Profili

Araştırmanın yapılış biçimi, önemli oranda katılımcıların sayısı kadar profillerini de belirlemiştir. Aşağıdaki tablodan görüleceği üzere bu araştırmaya katılanlar içinde erkekler (yüzde 65) ağırlıklı oran oluşturmaktadır. Yaş dağılımı açısından da baktığımızda gençler (18-35 aralığı) yüksek düzeyde temsil edilmektedir. Bu grubu orta yaşta kişiler takip etmektedir.

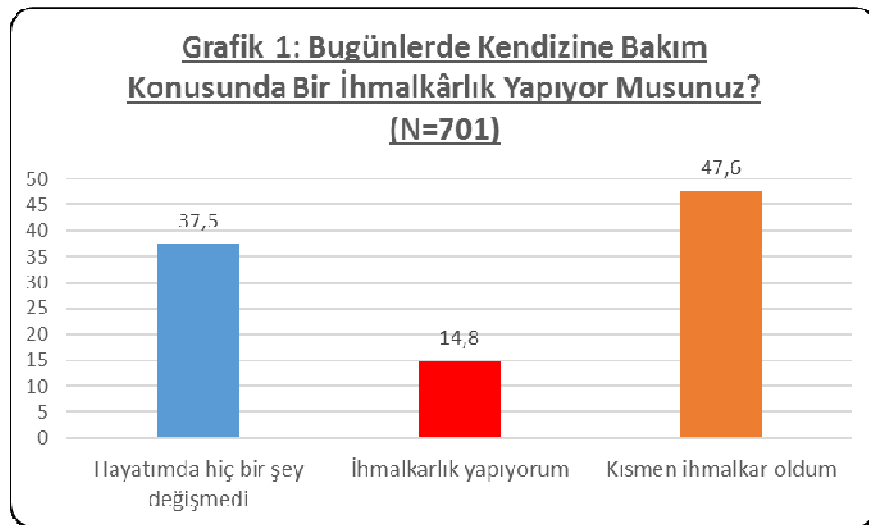
Tablo 2: Katılımcıların Profili

Değişkenler	Parametreler	Yüzdeler (%)
Cinsiyet (%)	Kadın	35
	Erkek	65
Yaş dağılımı (%)	18-35	63
	36-56	32
	57-65	4
	65+	1
Eğitim (%)	İlköğretim	1
	Ortaöğretim	8,5
	Üniversite	60,8
	Yüksek lisans ve doktora	29,5
Yaşadığınız yer (%)	Türkiye	97
	Başka	3

Katılımcıların eğitim yapısı, bu araştırmanın eğitim düzeyi genel toplum ortalamasının üstünde bir kesimden oluştuğunu göstermektedir. Başka bir deyişle araştırmaya üniversite lisans öğrencileri (yaklaşık yüzde 61), yüksek lisans öğrencileri ve akademik personel (yüzde 29,5) ağırlıklı olarak katılım sağlamıştır. Bu veri, yaş gruplamasıyla ilgili veriyile de uyum halindedir. Online anket, sosyal medya üzerinden bir katılım davetiyle yapıldığından yurtdışından da katılımcılar olmuştur, ancak esas ağırlık Türkiye’den yapılan katılımla (yüzde 97) belirlenmiştir.

3.2. Günlük Hayat, Beden ve Özbakım

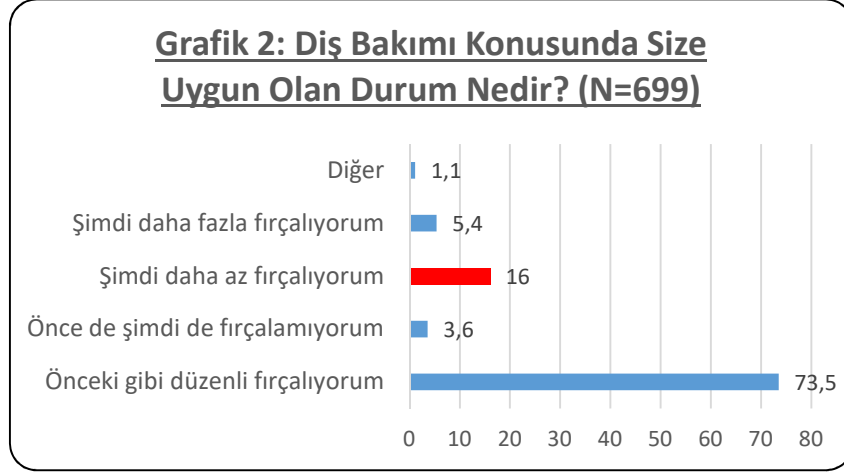
Normal zamanlarda günlük hayat için bedene özen ve özbakım elzemdir. Sosyolog Goffman’ın ifade ettiği üzere kamusal hayat sahnenin öncephesidir ve rollerimizi burada icra ederiz. Fakat salgınla gelen kriz hayatımızda büyük bir değişim getirmiş ve günlük hayata hükmeden ön-cephe-arka-cephe ayrımını ortadan kaldırmıştır. Eve kapanan insanlar bu yeni süreçte söz konusu nosyonu terketmiş ve devamlı bir surette arka-cephede yaşamaya başlamıştır. Bu durumda sorulması gereken en önemli soru şudur: Arka-cephede yaşamak özbakım ve bedene yönelik tutumlarımızda ne tür değişimleri beraberinde getirmiştir? Bu soruyu cevaplamak üzere ankette, katılımcılara dört ayrı soru yöneltilmiştir. İlk soru, genel bir sorudur: “Bugünlerde kendinize bakım konusunda bir ihmalkârlık yapıyor musunuz?” Bu soruya verilen cevaplar aşağıdaki grafikte serimlenmiştir.

Buradan görüleceği üzere katılımcıların çok önemli bir kısmı (yüzde 62) kendine bakımı ihmal ettiğini belirtmektedir. Bununla birlikte küçük bir kesim (yüzde 15) açıkça ihmalkârlık yaptığını itiraf

ederken, daha büyükçe bir kesim (yüzde 47'e yakın) "kısmen" ihmalkâr olduğunu açıklamaktadır. Bu tablo bize, kamusal hayattan kopmanın ve özel yaşam alanında yaşamının özbakım konusunda bir gerilemeye sebep olduğunu göstermektedir. Krizin uzaması durumunda muhtemelen bunun kalıcı hale gelme riski de bulunmaktadır.

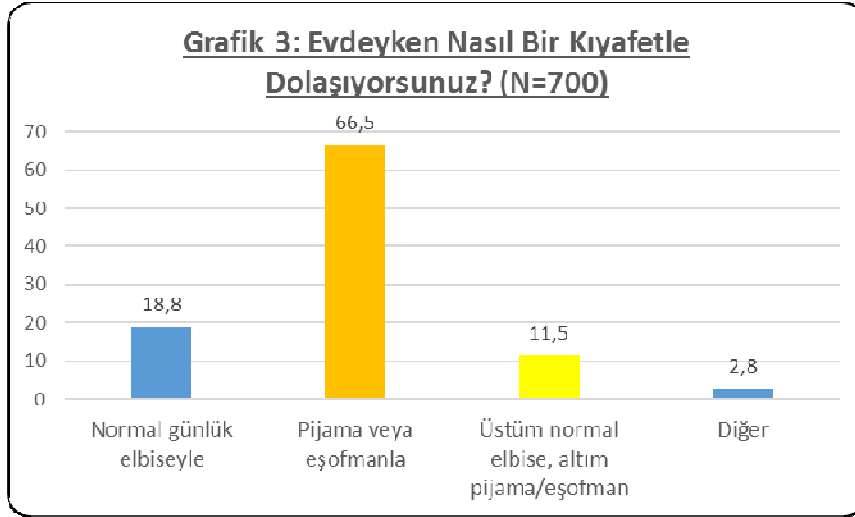
Krizin bu açık etkisine rağmen, yüzde 37,5 kadar bir kesimin kendine bakım tutumunda, önceki hayatına kıyasla hiçbir değişim geçirmemesi de sorgulanması gereken bir meseledir. Peki, özbakım konusunda ısrar eden bu kesimin özelliği nedir? Bu kesim hangi kategoriye girmektedir? Açık arayla özbakım konusunda kadınların daha fazla ihmalkâr olduğunu bilmek, kamusal hayat ile özbakım arasındaki bağıntının kadınlar için ne kadar anlamlı olduğunu söylemek olacaktır. "İhmalkârlık yapıyorum" diyen grup içinde erkekler sadece yüzde 19 iken, kadınlarda bu oranın yüzde 81'e kadar çıktığını görüyoruz. Yine "Kısmen ihmalkârlık yapıyorum" diyen grup içinde erkekler yüzde 35 iken, kadınlarda bu oran yüzde 65'e çıkmaktadır.

Öte taraftan ihmalkârlık yapanların, eğitimleri bakımından özellikle üniversiteliler grubu içinde kümelenildiğini dikkate alırsak, bunların genellikle kız öğrenciler olduğunu kestirmek zor olmayacaktır. Yaş faktörü de bizim bu öngörümüzü desteklemektedir, çünkü ihmalkar grup 18-35 yaş grubu içinde yoğunlaşma göstermektedir.

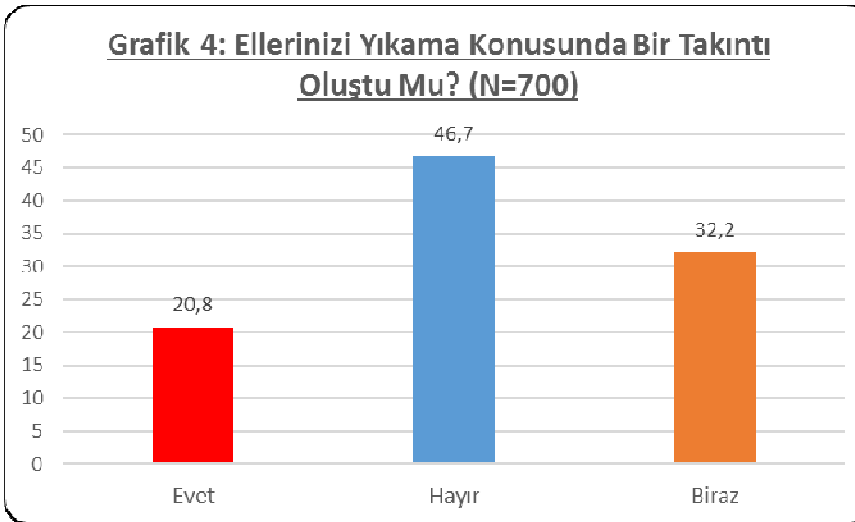
Bedenle ilişkileri ve özbakım konusunda ankette daha özel konulara odaklanan dört sorudan birincisi dış bakımıyla ilişkilidir: "Dış bakımı konusunda aşağıdaki cevaplardan hangisi sizin durumunuza uygun düşüyor?" Bu soruya verilen cevapların sınıflandırılmış hali, aşağıdaki grafikte yer almaktadır.

Dış bakımı konusunda olağanüstü bir değişim görülme de, yine de yüzde 16 kadar bir katılımcı dişlerini "daha az" fırçaladığını belirtmektedir. Yüzde 5,5 kadar bir kesim ise "daha fazla" fırçaladığını dillendirmektedir. Bu kesimi de birlikte düşündüğümüzde yüzde 21,5 kadar bir kesimin dış fırçalama alışkanlıklarında değişimler olduğu gözlenmektedir. Bu değişimi açıklamada cinsiyet faktörü değil, eğitim faktörü etkili görünmektedir. "Üniversiteliler", bu konuda başı çekiyor.

Özbakımla ilgili bir diğer soru evdeki kıyafetle ilgili olup soru şu şekilde formüle edilmiştir: "Ev içinde nasıl dolaşıyorsunuz?" Birkaç kişi hariç bu konuda verilen seçenekler genellikle tatmin edici olmuştur. Aşağıdaki grafikten görüleceği üzere yüzde 19 kadar bir kesim hariç, diğerlerinin hepsi günlük elbise dışında bir kıyafetle evde dolaşmaktadır. Ev kıyafetiyle dolaşanların büyük bir kısmı (yüzde 66,5) pijama veya eşofmanla dolaşmaktadır. Daha az ikinci bir grup (yüzde 11,5) ise "üstü normal kıyafet, altında ise pijama/eşofman"la dolaşmaktadır. Bunlar muhtemelen sanal âlem anlamında dış dünya ile görüntülü görüşme yapmaya hazır olan kişilerdir. Hem öğrenci hem de hocalar genellikle böyle bir kıyafeti tercih etmektedirler. "Diğer" seçeneğini seçen üçüncü bir kesim ise "psikolojime bağlı olarak kıyafetlerim de değişiyor" şeklinde cevap vermiştir.

Öz bakım konusunda üçüncü ve sonuncu soru, sık sık elleri yıkamanın psikolojik bir sorun yaratıp yaratmadığına ilişkin olmuştur: “Ellerinizi yıkama konusunda bir takıntı oluştu mu?” Bu soruya verilen cevaplardan, hiç de azımsanmayacak bir kesimin (yüzde 53) el yıkamayı bir takıntı haline getirdiğini görülmektedir. Bununla birlikte bu soruya doğrudan “evet” şeklinde cevap verenler yüzde 21 iken, yüzde 32’si “biraz” şeklinde cevap vermiştir. Genel gözlemler ve bulgular koronavirüs salgınının temizlik anlayışımızda bir değişmeye yol açacağını göstermektedir. 2020 Mart ayında büyük şehirlerde yapılan bir araştırmada insanların yüzde 99’unun ellerini “sık sık” yıkadıkları tespit edilmiştir (ADA, 2020, 9). Ancak bu temizlik vurgusunun bir kısım insanda takıntılara sebep olacağını ve insanların ruh hallerini değiştireceğini işaret etmektedir.

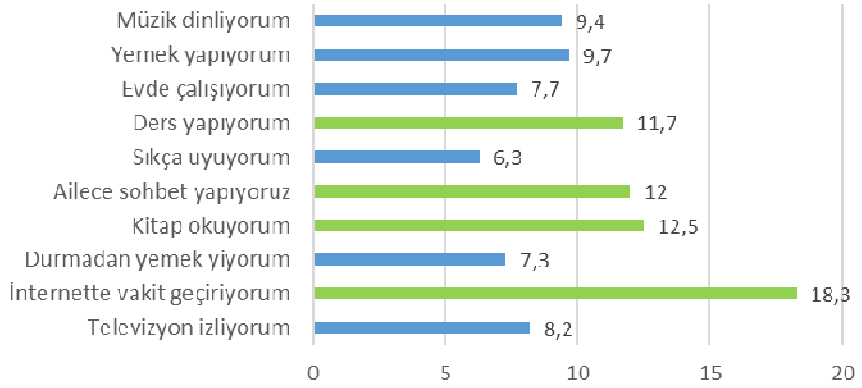
Çapraz tablo yardımıyla takıntılı kişiler kimler olduğunu incelediğimizde bunların erkeklerden daha fazla kadınlar, orta yaş grubundan daha fazla gençler, başka eğitim gruplarından ziyade üniversiteliler olduğu anlaşılmaktadır.

3.3. Günlük Hayat ve Etkinlikler

Küresel salgın insanların normal hayatlarında hiç elde edemedikleri kadar evde kalma ve zamanını burada geçirme konusunda bir fırsat sunmuştur. Bu özellikle çalışan kimseler ve öğrenciler için geçerlidir. Fakat bu beklenmedik gelişme, insanların evde vakitlerini nasıl geçireceklerine dair bir soruyu da beraberinde getirmiştir.

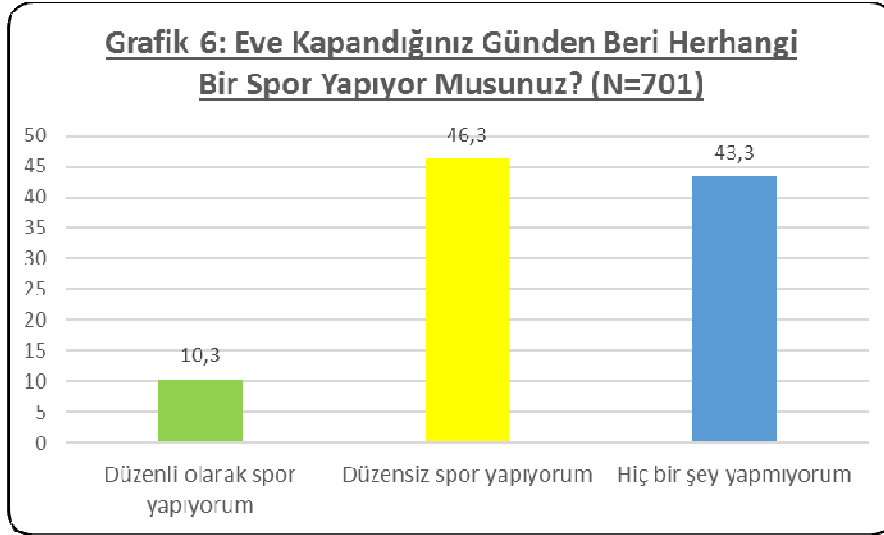
Grafik 5: Salgın Günlerinde Evde Sıkça Yaptığınız Faaliyetler Nelerdir? (N=702)

Peki, insanlar sıkılmadan evde nasıl bir zaman geçirmektedirler ve ne tür faaliyetler yapmaktadır? Anketimizde onların faaliyetlerini yoklamak üzere iki soru sorulmuştur. İlk soru, en sık yapılan faaliyetlerin sorgulanmasına yönelik olmuştur: “Salgın günlerinde evde en sık yaptığınız faaliyetler nelerdir?” Bu soruda insanlara pek çok seçenekler sunulmuş ve birden fazla seçeneği işaretlemeleri talep edilmiştir. Yukarıdaki grafikte (Grafik 5) görüleceği üzere en sık yapılan ilk dört faaliyet, sırasıyla, internette vakit geçirmek, kitap okumak, ailece sohbet yapmak ve ders yapmaktır. Sonuncusundan başlamak gerekirse, katılımcılar arasında üniversite öğrencilerinin yüksek düzeyde temsil edilmesinin bir sonucu olarak ders yapmak sıkça yapılan bir faaliyet olması beklenen bir şey kabul edilmelidir. Yine, kitap okumanın sıkça yapılan bir faaliyetlerden olması bu gerçeğe bağlantılı olarak yorumlanması gereken bir bulgudur. Ya değilse Türkiye toplumu olarak fazla kitap okumadığımız bir gerçektir.

Bu sıkça yapılan faaliyetler içinde galiba en fazla dikkat çekmesi gereken şeyler, “internette vakit geçirmek” ve “ailece sohbet etmek”tir. İlk sırada yer alan internette vakit geçirmek, giderek sanal bir karaktere bürünen “Soyut Toplum”la (Zijderveld) ilgili bir gelişme olarak kaydedilmelidir. Üniversite öğrencilerinin araştırmada fazla temsil edildiğini hesaba katarsak, dijital nesil gerçeği ile soyut toplum gerçeği çakışmış gözükmektedir. Bununla birlikte bu gelişmenin diğer yüzünü “ailece sohbet” oluşturmaktadır ki bu daha çok geleneksel toplumun bir özelliğidir. Normal günlerde değil de olağanüstü zamanlardan geçtiğimizi düşünürsek, bu; bu özel günlere ait bir durum olarak okunmalıdır. Demek ki olağanüstü zamanlarda birbiriyle çakışması beklenmeyen gelişmeler pekâlâ biraraya gelmektedir. Küresel krizin bir etkisi de, “evin ve aile ortamının yeniden keşfedilmesi” olmuştur.

Türkiye’de 15 ve 29 yaş grubundaki gençler arasında yapılan bir araştırma, dijital araçlara yönelme konusundaki bulgumuzla örtüşmektedir. Araştırmaya göre gençlerin yüzde 70’e yakınının telefon ve sosyal medyada geçirdikleri sürelerde değişim gözlenmiştir. Bu değişim hem telefon kullanımı hem de medya kullanımı alanda çok büyük oranlarda artış yönünde olmuştur. Katılımcıların yüzde 65.2 telefon kullanımı sıklığının, yüzde 62.1’i de sosyal medya kullanımlarının arttığını söylemiştir. Dizi ve film izleme sıklığında artış oldu diyenler ise yüzde 61 civarındadır. Bu bulgular bize pandemi sürecinde gençlerin büyük çoğunluğunun eskiye oranla daha çok elektronik medya kullanımına yöneldiklerini gösteriyor (TGSP, 2020, 12).

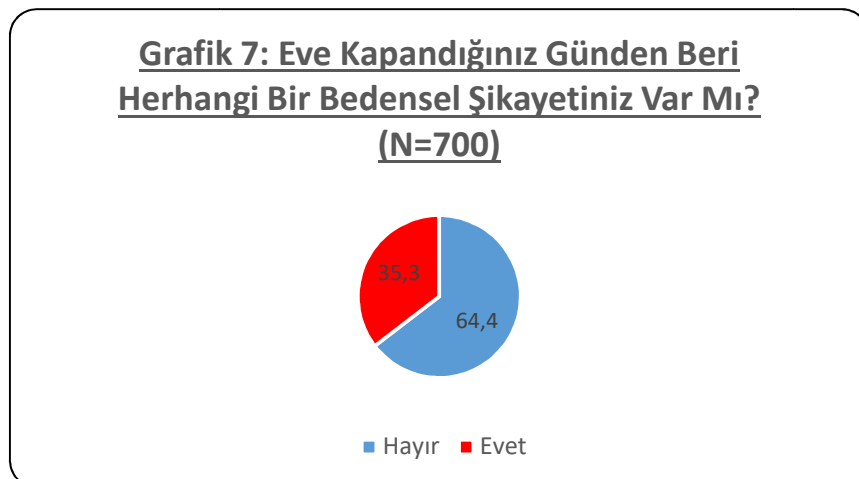

Öte yandan Bozkurt (2020) tarafından yapılan bir ankette insanların yüzde 55'i aile bağlarının güçlendiğini beyan etmiştir. "Aile içinde sorunlarım arttı" diyenlerin oranı yüzde 16 civarında kalmaktadır. Aynı araştırmanın bir başka sonucu, yüzde 80 oranında bir kesimin çalışma biçimlerinin değiştiğini ve evde çalışma sistemine geçtiklerini belirtmeleridir. Bunun nedeni, katılımcıların çok önemli bir kesiminin yükseköğretim ve üniversite mezunu olmalarıdır. Kamuda çalışanlar (%61,4) ve öğrencilerin (%61,9) çoğu işlerinin online çalışmaya uygun olduğunu söylerken, bu oran kendi işini yapanlar arasında yüzde 50'ye gerilemektedir.

Evde yapılan faaliyetler bedensel olarak edilgen bir pozisyonda kalmamıza yol açan faaliyetlerdir. Kitap okumak, ders yapmak, internette dolaşmak, televizyon izlemek, sohbet yapmak vb. tüm bu faaliyetler bedenin pasifleşmesine yol açmaktadır. Bu durumda sorulması gereken sorulması gereken bedensel bir hareket sağlayacak bir faaliyetin yapılıp yapılmadığıdır: "Eve kapandığınız günden beri herhangi bir spor yapıyor musunuz?"

Aşağıdaki grafikten anlaşılacağı üzere katılımcıların yarısından fazlası düzenli veya düzensiz olarak spor yaptıklarını belirtmektedir. Düzenli yapanlar (yüzde 10) azınlıkta kalsa bile evdeki bedensel durağanlığı aşmanın bir yolu olarak spor yapma fikrinin gelişmesi oldukça pozitif bir gelişmedir. Burada yine üniversiteliler, kadınlar ve gençler başı çekmektedir. Düzenli spor yapan kişiler en fazla onlardan çıkmaktadır.

Yüzde 40'ı aşan bir kesimin hiçbir şey yapmaması, elbette bedensel şikâyetlere de konu olabilecek bir durumdur. Peki, ne kadar kişi bedensel şikâyetlere sahiptir: "Eve kapandığınız günden beri herhangi bir bedensel şikâyetiniz var mı?" Bu soruyla bir öncekinin birlikte ele alınması, şikâyet sahipleri ile bedensel faaliyet(sizlik) arasındaki ilişkiyi de ortaya çıkaracaktır.

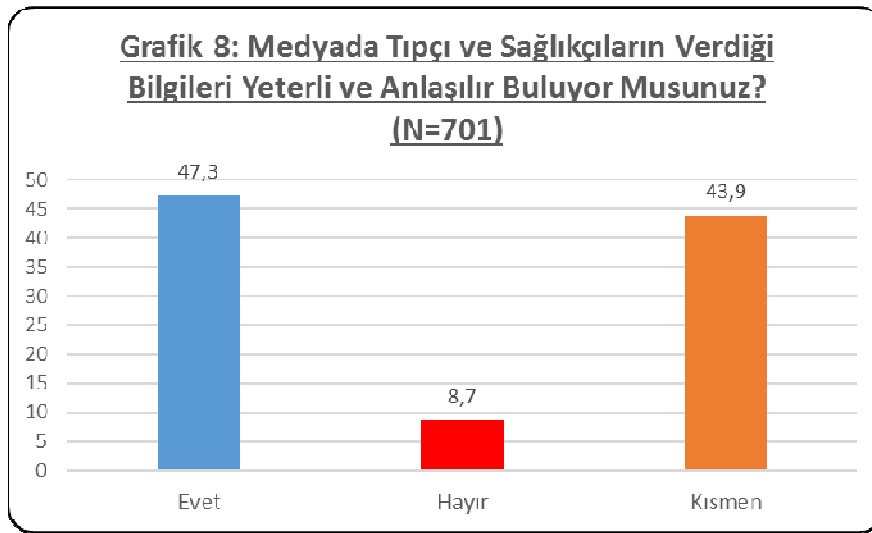

Yukarıdaki grafikten görüleceği üzere katılımcıların üç birinden fazlası (yüzde 35) bedensel şikâyetleri olduğunu beyan etmektedir. Bu beyanı yapanların profili, genç yaş grubundaki kadınlar ve üniversitelilerdir. Bu belki beklenen bir durum değildir ama hareketli bir kesimin birden bire eve kapanması ve hareketsiz kalması bu şikâyeti yaratmış olabilir. Nitekim şikâyet sahiplerinin kimler olduğunu incelediğimizde, bu grup ya hiç spor yapmamakta ya da düzensiz yapmaktadır. Demek ki hareketsizlik, bedensel şikâyetlerin temelinde yatan bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.4. Günlük Hayat, Otorite ve Kurallar

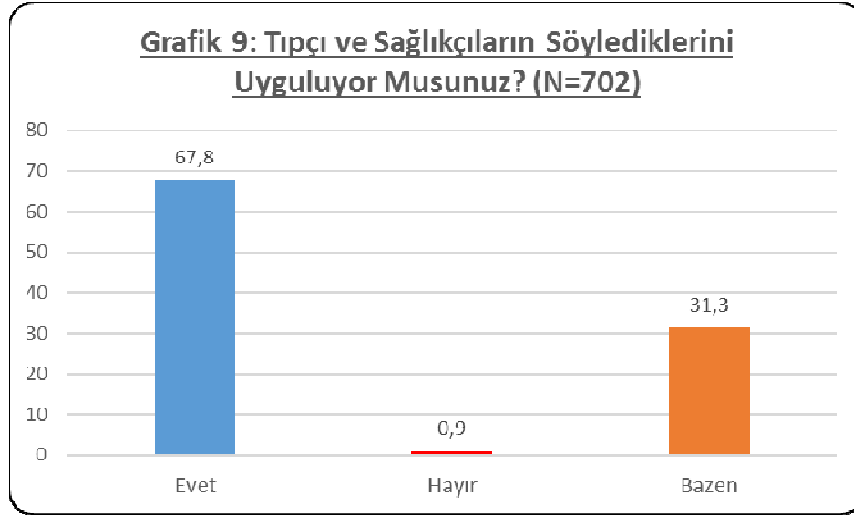
Küresel salgın, kaçınılmaz bir şekilde, bir yandan sağlık otoriteleriyle vatandaşları diğer taraftan da resmi otoriteler ile vatandaşları karşı karşıya getirmiştir. Otoritelere ve onların koyduğu yasalara (kurallara) uyup uymama, toplumun tepkilerini ifade etmesi bakımından önemli bir göstergedir. Bu konuda ankette beş adet soru yer almaktadır. İlk iki soru doğrudan tıp ve sağlık otoritelerinin dili, yeterliliği ve tavsiyelerine uyumla ilgilidir. Salgınla birlikte medyayı domine eden bu kesimin dili ne kadar anlaşılır ve bilgileri ne kadar yeterli olmuştur. Katılımcıların bu noktadaki kanaatlerini almak için “Medyada tıpcı ve sağlıkçıların verdiği bilgileri yeterli ve anlaşılır buluyor musunuz?” sorusu yöneltilmiştir.

Aşağıdaki grafikten anlaşılacağı üzere katılımcıların küçük bir kesimi (yüzde 9) medyada konuşan ve bilgi veren kişilerin anlaşılabilirlik bakımından dilini ve verdiği bilgileri yetersiz bulmaktadır. Daha büyük bir kesim ise “kısmen” anlaşılır ve yeterli bulmaktadır. Her iki kesime de daha çok gençler ve ortayaşlılar arasında rastlıyoruz.

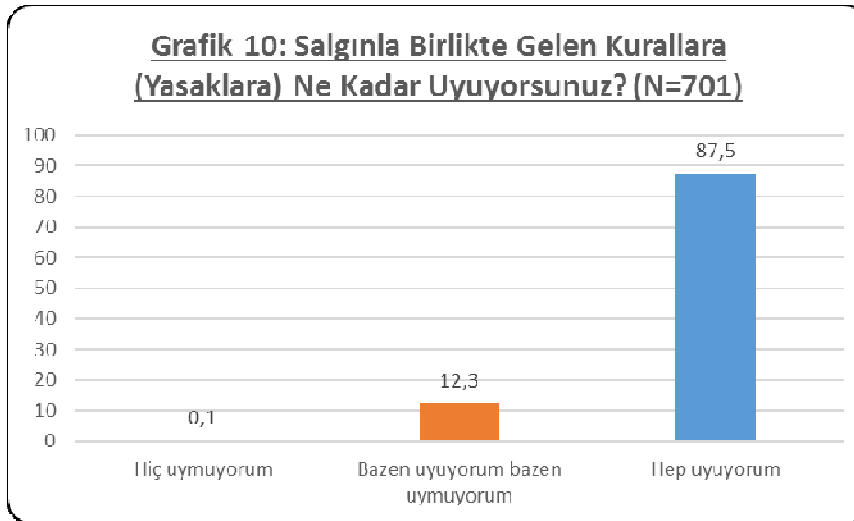

Peki, sağlık konusunda otorite olarak kabul edilen tıpcı ve sağlıkçıların söylediklerini insanlar ne kadar ciddiye almakta ve uygulamaktadır? Bunu anlamak için anketimizde şöyle bir soru yönelttik: “Tıpcı ve sağlıkçıların söylediklerini uyguluyor musunuz?” Aşağıdaki grafikten görüleceği üzere büyük bir çoğunluk (yüzde 68) tıp otoritelerini inandırıcı bulmakta ve söylediklerini uygulamaktadır. Bu soruya “hayır” şeklinde cevap verenler yüzde 1’i ancak bulmaktadır. Bununla birlikte yüzde 31’lik bir kesim “bazen” cevabını vermiştir. Bu neredeyse üçte birlik bir kesimdir.

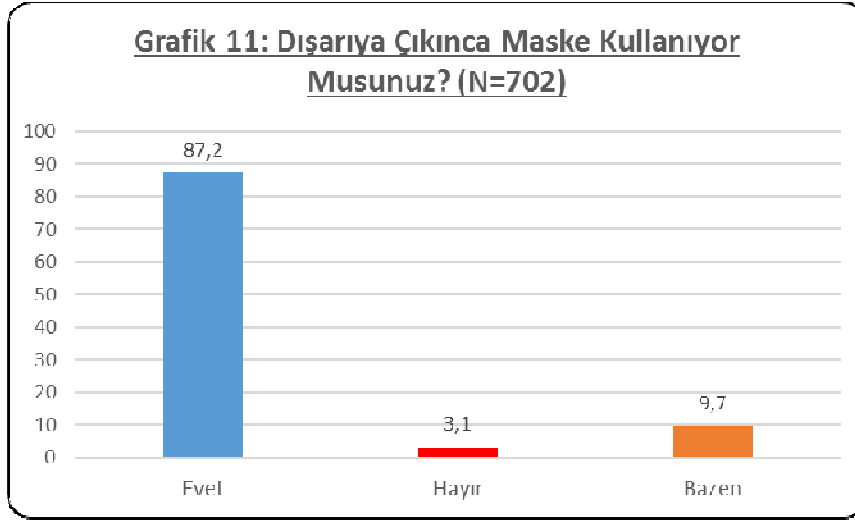
Bozkurt (2020) tarafından yapılan ankette katılımcıların yüzde 75’i doktorlara ve uzmanlara güvenlerinin arttığını bildirmektedir. Yine aynı araştırmada katılımcıların bilime (yüzde 60) ve dine (yüzde 52) güven duygularının da arttığını bildirmektedirler.

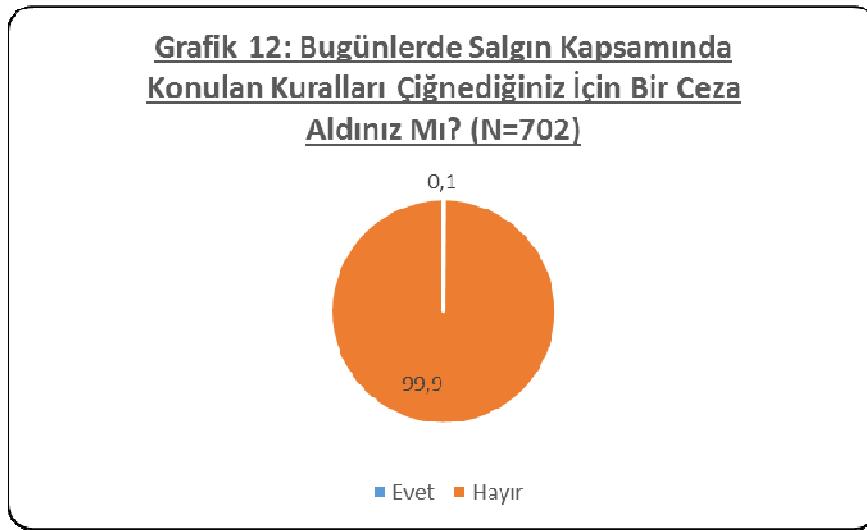
Tıpçıların tavsiyeleri üzerine hükümetin aldığı kararlar ve koyduğu kurallar, daha çok sokağa çıkma, eğitimin iptal edilmesi, ulaşımın kontrol edilmesi, işyerlerinin kapatılması ve çalışma saatlerinin düzenlenmesine yönelik olmuştur. Tüm bu yasaklara uymak konusunda genel tutumu yoklama üzere sorulan soru “Salgınla birlikte gelen kurallara (yasaklara) ne kadar uyuyorsunuz?” şeklinde olmuştur. Aşağıdaki grafik, büyük çoğunluğun kurallara uyduğunu göstermektedir. Kurallara bazen uyup bazen uymadığını söyleyen ve dolayısıyla istikrarlı bir tutum içinde olmadıklarını ifade eden kesim yüzde 12 civarındadır.

Yasaklar konusunda herkesi ilgilendiren en önemli kural, kamuya çıkarken maske kullanılmasıdır. Bu konudaki eğilimi yoklamak için sorduğumuz soru, “Dışarıya çıkınca maske kullanıyor musunuz?” şeklinde olmuştur. Bu soruya “hayır” diyen ve “bazen” kullanıyorum diyenler yüzde 13 civarındadır. Genelde çoğunluk maske kullanım alışkanlığını edinmiş görünmektedir. “Türkiye’nin Gençleri Covid19” (2020:22) araştırmasında da gençlerin yüzde 93 oranında dışarı çıkarken maske kullandıkları saptanmıştır.

Son olarak kurallarla ilgili olarak katılımcıların ihlalden dolayı ceza alıp almadıkları sorulmuştur. Bu soruyu sormamızı haklı kılan şey, yasaklar müddetince polisin çok sayıda ihlal tespit etmesi ve cezalar yazmış olmasıdır. “Bugünlerde salgın kapsamında konulan kuralları çiğnediğiniz için bir ceza aldınız mı?” sorusuna, aşağıdaki grafikten görüleceği üzere, hemen hemen hiç ceza almamıştır.

Yukarıdaki son dört soruya verilen cevapları birlikte değerlendirirsek, katılımcıların resmi otoriteler karşısında genel olarak uyumlu bir davranış sergiledikleri söylenebilir. Kuralsızlık ve ihlal edici eğilimler daha çok istisnai bir özellik göstermektedir.

4. DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Pandemi bağlamında günlük hayat, beden, otorite ve alışkanlıklar arasındaki ilişkinin incelendiği bu araştırma makalesinin sonuçlarını değerlendirirken, bulguların belirli bir grupla sınırlı olduğunu hesaba katmak gerekmektedir. Bu grup, genellikle yüksek eğitimli ortayâşlılar ve üniversite eğitimi yapan gençlerden oluşmaktadır. Yine grup içinde erkekler daha ağırlıklı olarak temsil edilmektedir.

İlk bulgumuz, katılımcıların genel anlamda özbakım konusunda daha ihmalkâr bir tutum sergiledikleri noktasındadır. Özel anlamda ise dış bakımında küçük bir kesim ihmalkârlık yaparken, kıyafet konusunda daha büyük bir kesimin ev kıyafetleriyle dolaşma bir alışkanlık içinde olduğu görülmektedir. Ayrıca elleri sık sık yıkama konusunda yüzde 20 civarında bir kesimin bunu bir takıntı haline getirdiği

anlaşılmaktadır. Özbakım konusunda ihmalkârlık yapan kesim genellikle üniversiteli genç kızlar olup, bunlar sosyal kontrolün etkisinden sıyrılınca kendilerine özen göstermekten uzaklaşmışlardır.

İkinci bulgumuz evde yapılan faaliyetlerin niteliğiyle ilgili olmuştur: En sık yapılan faaliyetleri (internette vakit geçirmek, kitap okumak, ailece sohbet yapmak ve ders yapmak) bedensel performans bakımından incelediğimiz zaman, bunların genellikle insanı pasif bir pozisyonda bırakan faaliyetler olduğu görülmektedir. Diğer araştırmaların da teyit ettiği üzere pandemi insanları en fazla dijital mecralarda vakit geçirmeye ve dünyadan soyutlanmaya itmiştir. Normalde modern toplum soyutlayıcı bir özellik arz ederken, bu kriz döneminde soyutlanma artmış ve gerçekten de soyut bir toplum ortaya çıkarmıştır. Kamusal alandan kopmak insanları spor yapmaktan da alıkoymuştur. Bir yandan spor yapmamak, diğer yandan da bedensel hareketi engelleyen faaliyetlerle meşgul olmak, üçte bir kadar bir kesimde bedensel ağırlara yol açmıştır.

Üçüncü bulgumuz, otoritelerle ilişkiler ve konulan kurallara uyma noktasında katılımcıların genellikle uyumlu hareket ettikleridir. Sağlık ve tıp otoritelerinin dilini anlamayan ve bilgilendirmelerini yeterli bulmayan küçük bir kesim olsa da genellikle çabalar olumlu değerlendirilmekte ve talimatlarına uyum sağlanmaktadır. Kamusal alanda geçerli yasaklara gelince, onlara da büyük bir oranda uyulmuş ve herhangi bir ceza alınmamıştır.

Tüm bu bulgular beden sosyolojisi bakımından ne ifade etmektedir?

Toplumu ve insan davranışlarını dışardan etkileyen makro bir etken olarak ele alırsak, küresel salgın uzak uzak bölgelerden gelmiş ve bizi kendi kısıncasına almıştır. Kamusal hayattan koparıp evlere kapattığı gibi, yeniden kamusal hayata çıkma esnasında da bizi kurallara bağlamıştır. Günlük hayatta dikkat etmemiz gereken en önemli iki kural, “maske takmak” ve “1,5 metre sosyal mesafe” kuralına uymaktır. Bunlar, kriz sonrası yeni hayatımızın yeni kurallarıdır. Artık günlük hayat trafiği başka bir biçimde akmaktadır. Sosyolojik olarak kriz, Zijderveld’in yıllarca önce işaret ettiği “Soyut Toplum” gerçeğini en uç noktaya kadar taşımıştır. Her zaman şehirlerde ve kamusal alanlarda bedenleriyle görünür olan milyonlarca insan, birden görünmez bir varlık (*invisible being*) haline gelmişlerdir. Koronavirüsün yarasalardan insanlara geçtiğini düşünürsek, sanki yarasalar kendi yaşam tarzlarını bizlere dikte ettiler: Gündüz hayatını terkettik!

Kamusal hayattan kopuş, özel yaşam alanlarını etkin bir şekilde kullanmayı beraberinde getirdi, ama kamusal hayata çıkarken kendimize gösterdiğimiz özeni de kısmen ortadan kaldırdı. Gözlerden uzak özel yaşamın kendi kurallarını günlük hayat kuralları haline getirdi. Dahası da var: Ev ortamı, dış dünya ile de iletişim kurabileceğimiz bir platform haline geldi. Ellerimizdeki en son iletişim ve bilişim teknolojileriyle, onların sunduğu imkânlarla sanal âlemden karşılaşmalar, buluşmalar ve sohbetler yapmaya başladık. Belki de ilk kez, sanal âlemden eşine rastlanmayan bir trafik sıkışıklığı yaşanmaya başladı.

Kamusal alandan özel alana, özel alandan sanal alana doğru püskürtülmenin pürüzsüz bir biçimde yürüdüğü söylenemez. Şimdi bir de makro dünyadan gözümüzü mikro dünyaya, yani öznelere dünyasına çevirecek olursak, beden sosyolojisi açısından şu soruya bir cevap aramalıyız: Aktörler, otorite ve kurallarla nasıl bir yaşam sürmeye başladılar? Günlük gözlemlerimiz, hem Türkiye’de hem de dünyada binlerce insanın kendini eve hapsedememek için direndiğini gösteriyor. Bazı ülkelerde kural ihlallerinden dolayı insanlara cezalar alınırken, bazı ülkelerde de önlemlere karşı protesto yürüyüşleri sahnelendi. Biz kendimizi araştırma bulgularımızla sınırlayacak olursak, maske kullanımından sokaklara çıkma yasaklarına kadar genellikle otorite ve kurallara uyum sağlanmakla birlikte, küçük de olsa bir grup insanın hala direndikleri anlaşılmaktadır. Özbakım konusundaki özensizlik bile, sosyolojik olarak “sessiz” bir protesto olarak yorumlanabilir. Birçok insan tıp ve sağlık otoritelerini anlaşılması zor ve yetersiz bulurken, onların talimatlarını da her zaman uyulması gereken tavsiyeler olarak görmemektedir.

Özne ve yapı ikileminde insanın hallerini anlamaya çalıştığımızda bu araştırma bizi şöyle bir sonuca iletmiştir: Yapısal etkenlerin daha etkili olduğu bu süreç, insanın yüksek yararı öne çıkartılarak yürütülmektedir. Hem tıp ve sağlık otoriteleri hem de siyasal otoriteler, insanları, alınan önlemlerin kendi sağlıkları ve güvenlikleri için alındığına ve bunlara uymanın kendi yararlarına olacağına inandırmışlardır. Bir başka deyişle, özgürlük taleplerine güvenlik merkezli politikalarla cevap vermişlerdir. İnsanlar, güvensiz bir dünyada ve yüksek risk altında yaşamaktansa, güvenli ev ortamında yaşamının kendi çıkarına olduğunu düşünmüşler ve yasaklara mümkün olduğunca riayet etmişlerdir. İşte, bu inancın iyi yerleştiği ülkelerde -ki Türkiye bu ülkelerden birisidir- yasak ihlalleri fazla olmadığı gibi ciddi protesto eylemleri de olmamıştır.

KAYNAKÇA

ADA (2020). *Koronavirüs Gündem Araştırması*. İstanbul: Araştırma Değerlendirme Analiz.

- Bozkurt, V. (2020). *Pandeminin Etkileri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Giddens, A. (2000). *Sosyoloji*. Ankara: Ayraç Yayınevi.
- Goffman, E. (2009). *Günlük Hayatta Benliğin Sunumu*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Poloma, M. (2007). *Çağdaş Sosyoloji Kuramları*. Palme Yayıncılık.
- TGSP (2020). *Türkiye'nin Gençleri Covid19*. İstanbul: Türkiye Gençlik STK'ları Platformu
- Wallace, R. A. & Wolf, A. (2012). *Çağdaş Sosyoloji Kuramları*. Ankara: DoğuBatı.
- Zijderveld, A. (1985). *Soyut Toplum*. İstanbul: Pınar Yayınları.
- Zijderveld, A. (2013). *Kültür Sosyolojisi*. İstanbul: Açılım Kitap.